

HANET N MEKÂNINDAN MÜCADELE VE KURTULU UN MEKÂNINA: NÂZİM H KMET' N KUVÂY M LL YE RLER N CO RAFYA MERKEZL OKUMA DENEMES

Salih Koralp GÜRE R

ÖZ: Nâzım Hikmet'in Kuvâyi Milliye şiirleri, Millî Mücadele'yi konu edinen edebiyatta önemli bir yere sahiptir. Türk tarihinin söz konusu mühim dönüm noktasının sosyalist ideoloji etrafında yorumlandığı eserde Millî Mücadele destanî bir üslûpla yüceltilir. İşgalin yaşandığı İstanbul ile mücadelenin mekânı olan olarak oluşturulan Anadolu'ya dair imajların bolluğu şiiri, edebî eserdeki mekânı coğrafya olarak tanımlayan coğrafya merkezli okumalara elverişli hâle getirmiştir. Söz konusu coğrafyayı yaşamaktan ziyade öğrenmek suretiyle bulan şair, ele aldığı mekânları belirli tiplerin varlık nedeni olarak yorumlar. Diğer bir deyişle Millî Mücadele mekânları eserde, coğrafyanın tesir ettiği insanları oluşturur. Mücadele, coğrafyanın ürünü olan bu şahısların macerası olarak cereyan eder. Söz konusu şahıslar; ihanetin mekânı olan İstanbul'da ve mücadelenin mekânı olan Anadolu'da yaşarlar. İşgal kuvvetleriyle onların Türklere karşı savaştırdığı köleler ise uzak coğrafyaların insanlarıdır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat coğrafyası, Millî Mücadele, Nâzım Hikmet, İstanbul, Anadolu

FROM THE PLACE OF BETRAYAL TO THE PLACE OF STRUGGLE AND SALVATION: THE READINGS FOCUSED ON GEOGRAPHIC APPROACH TO THE POEMS OF *KUVAYI MILLIYE* BY NAZIM HIKMET

ABSTRACT: Kuvayi Milliye poems by Nazım Hikmet have a great importance in the Literature on Independence War. This works, which describes this important milestone in Turkish history with a socialist ideology, glorifies Independence War with an epical language. The wealth of images between İstanbul where the occupation is experienced and Anatolia- the place of battle- make the poem eligible for the readings focused on geographic approach to texts which portrays the place of literary work as geography. Poet chooses learning the aforementioned geography rather than experiencing it and describes there as the reason for specific characters to exist. In other words, the places of Independence War creates the people influenced by this geography. This battle happens as an adventure of people who lives in that geography. These characters live in the place of betrayal, İstanbul, and the place of struggle,

---

* Dr., Trakya Üniversitesi Türk Dili Bölümü. salihkoralp@trakya.edu.tr

Anatolia. The occupation forces and the slaves who were forced to fight against Turks are the people of far regions.

Keywords: the Geography of Literature, Independence War, Nazım Hikmet, Anatolia, İstanbul

Giri

Co rafya, yalnızca üzerinde ya anılan, sınırları belirlenmi bir yeryüzü parçasını ifade etmez. Sınırlarında ya ama ansı tanıdı ı topluluklara ekil veren, onları bazı ruhsal ve fiziksel niteliklerde birle tiren co rafya¹, ayrıca önemli bir tesir vesilesidir. Bu açıdan edebiyat da co rafya ile do rudan ili kilidir. Birey olarak sanatkâr, mensubu bulundu u tarihi co rafyadan aldı ı do al tesirlerin yanında, bilinçli olarak yaptı ı mekân/co rafya de i iklikleriyle de beslenir. Bu münasebet, bazen sanatkârın ya adı ı mekân olabildi i gibi, bir süreli ine bulundu u ya da hiç gitmedi i, dolayısıyla ö renmek suretiyle buldu u mekân vesilesiyle de gerçekle ebilir.

Edebî eserdeki mekân(lar)dan yola çıkarak esere ve sanatkârına ula mayı hedefleyen co rafya merkezli bakı lar, son yıllarda okumaları çe itlendiren bir saha olarak dikkat çekmektedir. Konuyla ilgili çalı malarıyla bilinen Emel Kefeli, edebiyat co rafyası kavramını öne çıkararak co rafya merkezli okumalara u tanımını getirir: “Co rafya merkezli okuma ya da géo-littéraire yakla ım, metindeki mekânı ‘co rafya’ olarak ele alır. Edebiyat co rafyası, yazarın hayat co rafyası gibi kavramları öne çıkararak metnin üretim sürecini farklı bir kanaldan irdeleyen okuma türüdür.”² Ara tırmacının “hareket noktaları”nı ise öyle belirler:

- “- Yazarın hayat co rafyası
- Metnin/yazarın edebiyat co rafyası

¹ “Tarih, bo luktta cereyan etmez. Tarihi anlamak için co rafyaya ba vurmak zaruridir” sözleriyle co rafyayı tarihin öncelikli kayna ı olarak belirleyen Mehmet Kaplan, co rafyanın millet üzerindeki etkisini öyle açıklar: “Orta Asya Türk’ü, Anadolu Türk’ü sadece tarih, müessese, örf ve adet bakımından de il, fizyolojileri bakımından da birbirinden ayırır. Keza ran ve Arap co rafyası, Müslüman medeniyetine dâhil olmakla beraber bizi Araplardan ve Acemlerden ayırır. Co rafî artları, co rafyanın ebedî tesirini unutan hiçbir ideolojinin millî realiteyi kavrayamaması bundan ileri gelir... Zira o bir kader gibi bize yapı ıktır.” Mehmet Kaplan, *Nesillerin Ruhü*, 8. basım, İstanbul 2001, Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 152.

² Emel Kefeli, “Co rafya Merkezli Okuma”, *Turkish Studies*, Volume 4 / 1-I, Winter 2009, s. 423.

- Seçilmi bir co rafyanın farklı yazarların duyu tarzı ve gözlemlerindeki yansımaları”³

Görüldü ü üzere, co rafya merkezli okumalar genel manada metindeki mekân(lar)la sanatkâr arasındaki münasebeti belirlemeyi hedeflemektedir. Biz de yazımızda, Nâzım Hikmet'in “Kuvâyi Milliye” iirlerini co rafya merkezli okumaya çalı aca ız.

Bütün bir Millî Mücadele co rafyasının bulundu u eserde mekân, içinde bulunulan, temas edilen bir nitelik arz etmez. airin dı arıdan gelen tesirlerle bularak seçti i, dolayısıyla ö rendi i co rafyadır.⁴ Zira airin hayat co rafyası metinde çizdi i co rafya ile yalnızca birkaç noktada kesilmektedir. öyle ki Nâzım Hikmet, Millî Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçmeden önce tahsil hayatını tamamladı ı **stanbul**'dadır. 1921'de arkada ı Vâlâ Nurettin'le birlikte Millî Mücadele'ye katılmak üzere **Anadolu**'ya geçmi , iste inin reddedilmesi üzerine geldi i **Bolu**'da yedi ay süreyle ö retmenlik yapmı , ardından gitti i Moskova'dan 1928'de gizlice dönmü , böylelikle **Hopa**, **stanbul** ve **Ankara**'da tamamlayaca ı ilk mahkûmiyet sürecine adım atmı tır. Cezasının tamamlanmasının ardından geldi i stanbul'da birçok gazete ve dergide yazarlık yapan, film senaryoları ve piyesler kaleme alan Nâzım Hikmet, 1933'te tekrar tutuklanır. Böylece ba layan ikinci mahkûmiyet süreci **Ankara**, **Çankırı** ve **Bursa** cezaevlerinde tamamlanır.⁵

Görüldü ü üzere eserine seçti i co rafyanın çok küçük bir kısmında bulunan Nâzım, iirini cezaevinde bulundu u süreçte kaleme alır.⁶ “939 stanbul Tevkifhanesi, 940 Çankırı Hapisesi, 941 Bursa Hapisesi” (s.

³ Emel Kefeli, *Edebiyat Co rafyasında Akdeniz*, 3 F Yayınevi, stanbul 2006, s. 16.

⁴ İkinci bölümdeki vesikaların *Nutuk*'tan alındı ının belirtilmesi, söz konusu ö renmeyi kanıtlayan önemli bir ayrıntıdır.

⁵ Nâzım Hikmet'in hayat co rafyası u kaynaklardan yararlanmak suretiyle hazırlanmı tır: *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2. bs., c. II, Yapı Kredi Yayınları, stanbul, 2003.

Ekber Babayev, *Nâzım Hikmet Ya amı ve Yapıtları*, (Çev. Ataol Behramolu), nkılâp Kitabevi, stanbul, 2002.

⁶ Nâzım Hikmet'in *Kuvâyi Milliye*'yi cezaevinden kurtulması kar ılı nda verilmi bir “sipari ”le yazdı ı iddiası iirle ilgili bilinen iddiaların ba nda gelmektedir. Söz konusu iddiayı bir sipari ten ziyade tavsiye olarak de erlendiren Mustafa erif Onaran, iirin Nâzım Hikmet'e dönemin Emniyet Müdürü ükrü Sökmenşier tarafından u sözlerle önerildi ini yazar: “Sen Benerci gibi ba ka ülkelerin kahramanlarını ele alıyor, onların kurtulu sava mını anlatıyorsun. Biz bir ‘Millî Mücadele’den geçtik. Onun destanı yazılma a de mez mi? Neden bizim insanlarımızın destanını ele almıyorsun?” (Mustafa erif Onaran, “Kuvâyi Milliye Destanı”, *100. Do um Yıldönümünde Nâzım Hikmet'e Arma an*, T.C. Kültür Bakanlı ı Yayınları, Ankara, 2002, s. 168.)

91)⁷ ibareleriyle biten eser, görüldü ü üzere ele aldı ı sava tan yakla ık yirmi yıl sonra kaleme almır. İlk olarak 1965 yılında kitap olarak *Kurtulu Sava ı Destanı* adıyla basılır. 1966'da *Memleketimden nsan Manzaranı*'nın içinde yer alır. 1968'de Cevdet Kudret tarafından *Kuvâyi Milliye Destanı* adıyla kitapla tırılır.⁸

Sekiz bölümden olu an eserde Millî Mücadele çekirdek vakadır. Belirli co rafyalara mensubiyetleriyle Millî Mücadele'ye kar ı takındıkları tavrın müessisi olan tipler vasıtasıyla i lenen sava , büyük ölçüde sosyalist bakı etrafında yorumlanmı , mazlum bir millet olan Türklerin emperyalist Batı'ya kar ı verdi i haklı mücadele resmiyle yüceltilmi tir.

1. hanetin Mekânı: stanbul

Nâzım Hikmet eserinde iki farklı stanbul ve stanbullu imajı çizer. İlk stanbul, Mütareke devrini konu edinen birçok romandan bildi imiz olumsuz tablodan farksızdır. Buna göre stanbul'da üst sınıfa mensup “birçok hanımlar, beyler, pa alar” (s. 14) ya ar. Batı'nın i galine direnen Anadolu'ya kar ılıklı ihanete bula maları, i birlikçi ve ahlaken zayıf olmaları ehri, “ate ve ihanet”in mekânı olarak gösterir. Sava ekonomisinin hâkim oldu u ehirde, karaborsa faaliyetleri ve kayna ı sava olan servetlerin harcandı ı e lenceler düzenlenir.

air, ilk stanbul'dan yalnızca bu e lencelerin ya andı ı mekânları anar: “Ve lâkin Tarabya'da, Pöti an'da ve Ada'da Kulüp'te / aktı Ren arapları su gibi / ve ekerin sahibi / kapladı Miloviç'in yorganına 1000 liralıkları.”(s. 23) Sınırlı stanbul co rafyasının Mütareke devri romanlarında gördü ümüz baloları andıran bir fonda verilmesinin, ehri olumsuz manzarasını artırdı ı söylenebilir: “ stanbul'da hanımlar, beyler, pa alar, / tül perdeler, kravatlar, apoletler, i eler, / çıtı pıtı dilleri ve pamuk gibi elleri” (s. 26)

Emperyalist i gale direnen Anadolu'ya ra men e lenen stanbullular, airin Millî Mücadele'ye hizmet edenlerin motivasyon kayna ı olarak belirledi i umut duygusundan da yoksundurlar. Millî davaya bu yüzden ihanet ederler. Onlara göre ülkenin tek kurtulu çaresi Amerikan mandasıdır: “Buna ra men, / stanbul'da birçok hanımlar, beyler, pa alar, / Türk

⁷ iir metninden yapılan alıntılar eserin u baskısına aittir: Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye*, Yapı Kredi Yayınları stanbul, 2002, 226 s.

⁸ iirin yayımlanma süreci hakkındaki bilgiler, Alâattin Karaca'nın iiri ele aldı ı u yazısından alınmı tir: “Efsane air Nâzım Hikmet'in Kuvâyi Milliye Destanı'na Efsanenin Dı ından Bakmaya Çalı mak”, *Hece (Nâzım Hikmet Özel Sayısı)*, S. 11, Ankara, 2007, s. 188.

halkından kesmi lerd i umudu. / Ya dırıldı telgraflar Erzurum'a: / 'Amerikan mandasına girelim.' diye." (s. 6)

İstanbul'daki ikinci İstanbul, i gal edilen bir ehirde ya amanın olumsuzluklarından muzdarip olan halkın ve Anadolu'da vazife ba nda bulunan İstanbulluların ehidir. İlk İstanbul'un temel faaliyeti olan e lenmenin aksine burada, sava kaynaklı acılar ya anır: "Mücevher gibi uzak ve eri ilmezdi eker / erimi altın pahasında gazya ı / ve namuslu, çalı kan, fakir İstanbullular / sidiklerini yaktılar 5 numara lâmbalarında. / Yedikleri mısır koçanıydı ve arpa / ve süpürge tohumu / ve çöp gibi kaldı çocukların boynu." (s. 23)

İkinci İstanbul'a mensup ahısların ilki olan Kartallı Kâzım'ın hikâyesini Altıncı Bâb'da okuruz. Hayatı pahasına emperyalist i gale direnen milis tipini canlandıran Kâzım, Gebze'de i galcilere tercümanlık yapan Mansur'u vurmakla görevlendirilmi tir. İkinci İstanbul'a mensup olan biri olarak vazifesini lâyıkiyle yapar. Hizmetini herhangi bir kar ılık beklemeden yapmı , ayrıca sava vurguncularının aksine sosyal statüsü aynı kalmı tır: "Ve kavga bitti i zaman / ne çiftlik sahibi oldu ne apartman / Kavgadan önce Kartal'da bahçivandı, / kavgadan sonra Kartal'da bahçivan..." (s. 67)

Anadolu'da vazife ba nda olan İstanbullulardan bir di eri olan "Süleymaniyeli Ahmet", Anadolu'da i gören ikinci ideal İstanbulludur. Ordu mensubu olan Ahmet, görevli oldu u birliklerin yer de i tirme hareketine hurda bir kamyonun oförü olarak katılır. Durmadan arızalanan kamyonunu menzile ula tıramayaca ını dü ünüp kaygılanır. Rahatlamak için İstanbul'u hatırlamaya çalı ır. Ahmet'in hayalinde Süleymaniye, Uzunçar ı, Rüstem Pa a Camii, Balıkpazarı, Eyüp ve Kasımpa a ile canlanan sur içi İstanbul'u ihanetin mekânı de il, sıla hasretiyle hatırlanan uzaktaki ehidir. İdeal İstanbul'u olu turan söz konusu imajlar, ilk İstanbul'a nazaran daha zayıf görünmekte, bu da ehri daha ziyade "ate ve ihanet" in mekânı olarak göstermektedir.

2. Mücadele ve Kurtulu un Mekânı: Anadolu

Tarihin yazdı ı Millî Mücadele co rafyasının büyük ölçüde yer aldı ı iirde Anadolu; ehirleri, kasabaları, nehirleri, bitki örtüsü ve sakinlerinin tipik özellikleri gibi etkenler üzerinden co rafya-insan münasebetini gerçek manada veren temel mekândır. Mücadeleden kurtulu a giden yolda İstanbul'un kar ısında abartılı bir idealizmi barındırır. Bu bakı ve tabiat a ırlıklı mekân tercihi, eseri destan türüne yakla tıran iki temel özellik olarak dikkat çekmektedir.

“Yıl 1918-1919 ve Karayılan Hikâyesi” adını taşıyan ilk bölümde Anadolu, İstanbul’a karılık hasat mevsiminin bereketli kıldı ı co rafyadır. Mücadele, tütününü kıran, arpaları biçip bu daya hazırlanan Ege Bölgesi ile güneyde balamı tır: **zmir, Manisa, Menemen, Aydın, Akhisar, Adana, Antep, Urfa ve Mara .**

Fakat bölümde Millî Mücadele’nin hususi olarak cereyan ettiği ehir, Antep; Anadolu imajını temsil eden tip, Anteplidir. Bir mekân olarak Antep, iklim koşulları etrafında tanımlıdır. Buna göre Antep, ya amı zorla tıracak kadar “sıcak” bir ehirdir. Bu özelliikle “çetin” koşullar barındırır. İklimin neticesi olan bitki örtüsünden iire yalnızca fıstık a açları yansımlıdır. Antepliler yaz boyunca bu a açların gölgesinde serinlerler. Silâh kullanmaktaki ustalıkları, iyi at bilmeleri ve yi itlikleri tipik özellikleri olarak dikkat çeker: “Antepliler silâh or olur, / uçan turnayı gözünden / kaçan tav amı ard aya ndan vururlar / ve Arap kırsra ının üstünde / taze ye il selvi gibi ince uzun dururlar.” (s. 17)

Söz konusu nitelikler do rultusunda olu turulan Antepli tipini iirde Karayılan isimli köylü canlandırır. Karayılan gerçek mânâda Antepli olmayı Millî Mücadele sırasında hak eder. Mücadele öncesinde tipik Anteplilerin aksine korkak biridir: “Ya ıyordu bir tarla sıçanı gibi / ve korkaktı bir tarla sıçanı kadar.” (s. 17) Dü manın ehre girdi i gün saklandı ı fıstık a acından zorla indirilmi tir. Ayrıca at üzerinde “taze ye il selvi gibi” (s. 17) duran hem erilerinden fiziki bakımdan da farklıdır: “Boynu yine böyle çöp gibi ince / ve böyle kocaman kafalıydı / Karayılan / Karayılan olmadan önce” (s. 18) Fakat yi itleri yeti tiren co rafya ile uyumsuzlu u çok sürmez. Kısa sürede de i ip milis güçlerinin sembol ismi olur.

“Yıl Yine 1919 ve İstanbul’un Hâli ve Erzurum ve Sivas Kongreleri ve Kambur Kerim’in Hikâyesi” adını taşıyan kinci Bâb’da, mücadele eden Anadolu; Erzurum, Erzurumlular ve Adapazarlı bir çocuk olan Kambur Kerim’in hikâyesi üzerinden söz konusu edilir. Millî Mücadele’nin mühim gelişmelerinden olan kongrenin düzenlendi i Erzurum, iklimi ve halkının bazı özellikleriyle bir mekân resminde belirir. Buna göre Erzurum ikliminin en belirgin özelli i çok zor artlarda ya anan kısıdır. Çok zorlu geçen kısı mevsiminde âdeta her ey kaskatı kesilmektedir: “Erzurum’un kısı ı zorludur, balam, / tandırında tezek yakar Erzurum, / buz tutar yi itlerin bıyı ı / ve geceleyin karlı ovada / kaskatı katılma mı , donmu görürsün karanlı ı.” (s. 25) stiklâl Harbi’nin balangıcına ev sahipli i yapan ehirde Erzurumlu ile kısı arasında ya anan zorlu mücadele ehri, direnme azmine sahip insanların mekânı olarak gösterir.

ehrin bitki örtüsünden iire yalnızca kavak a açları yansır. K1 ın buz kesen kavaklar, yazın ehri sineklerin istilâsına u ratır. Ve iki mevsimde büründükleri farklı görüntüleri, Erzurumlunun de i en mizacına benzer. öyle ki, “halim selim” olan Erzurumlunun, mevsime göre de i en kavaklar misali de i ip “gözünün döndü ü” olur.

kinici Bâb'ın eksen ahsı **Adapazarlı** Kerim, hikâyesiyle adım adım yakla tı ı Millî Mücadele co rafyasının bir tarafını olu turur. Babasını seferberlikte kaybetmi bir yetim olarak öncelikle, akrabalarının himayesinde ya adı ı **Eski ehir**'dedir. Dü man i galindeki ehirde dayısı tarafından i gal kuvvetlerinin depolarından silâh çalmakla görevlendirilir. Kuvâyimillîye'nin ehre girmesiyle dayısı tarafından zeybeklere emanet edilir. Zeybeklerin himayesinde ilk dura ı **Kocaeli**'dir. “Kocaeli ormanı gürgen ve me eliktir: / yüksek / kalın. / Gökyüzü gözükmmez.” (s. 31) dizeleriyle çizilen Kocaeli co rafyasında birlikler arasında evrak getirip götüreren Kerim, ya murlu bir gecede atından dü üp yaranılır. **Adapazarı, Yah ihan, Konya** ve **Sille** nahiyesi üzerinden çizilen Millî Mücadele co rafyasının küçük bir kısmını yaralı olarak geçer. Son dura ı olan nahiyedeki tedavisinin ardından kambur olan Kerim vasıtasıyla air, Millî Mücadele'nin hangi artlarda ve kimlerle kazanıldı ma dikkat çeker.

“Yıl 1920 ve Arhaveli smail'in Hikâyesi” adını ta ıyan Üçüncü Bâb'ın co rafyası Türk ordusunun çekilme güzergâhında yer alan mekânlarla belirir. Erzurum ve Sivas kongrelerinin ardından ordu, **Akhisar, Karacabey** ve **Bursa** üzerinden çarpı arak geri çekilir. Cephede ba arısızlıkların ya andı ı bir ortamda ideal davranı , stanbul'da ya ayan Karadenizlilerin elinden gelir. Karadeniz limanlarına kaçak silâh ve asker ceketini, stanbul'un “inanmı ” insanları olan “Lazlar”ın takalarıyla ta mır. Birçok imkânsızlı a ra men takalar, Millî Mücadele'ye katılımı olmanın gururuyla süzülürler:

“ imdi büyük sırlarını götürüyorlardı. / imdi, denizde bir insan sesinin / ve demirli ileplerin kederlerini / ve Kabata açıklarında sallanan / saman kayıklarının fenerlerini / pe lerinde bırakıp / ve karanlık suda Amerikan taretlerinin önünden akıp / küçük, / kurnaz / ve ma rur / gidiyorlardı Karadeniz'e.” (s. 40)

Bölümde, mücadeleye katılan Anadolu insanını temsil eden takaların mürettebatı tipik Karadeniz insanıdır. Uzun, e ri burunlu olan Karadenizliler, konu mayı “ ehvet” derecesinde severler. Mücadeleye ferdî hürriyetlerini temin maksadıyla katılımı olmaları onları hamasetten uzak, gerçek insanlar olarak göstermi tir. öyle ki, yenilgi, millî felâketin yanı sıra aynı zamanda

İ siz, hatta aç kalmak demektir. Bu yüzden millî kaygılarının yanında, “sırtı lâcivert hamsilerin ve mısır ekme inin / zaferi için /” (s. 40) de ter dökerler. Bu u urda ölümü mesele etmeden mücadele ederler.

Söz konusu Karadenizli imajı iirde sınırlı olarak Arheveli smail’in ahsında sergilenir. Cepheye silâh ta ıyan bir teknenin mürettebatından olan smail, ngiliz torpidosunun taciziyle batan tekneden sa ı olarak kurtulan bir denizcidir. Batan teknenin kayı ında “emaneti” olan a ır makineli tüfikle denizin ortasında yapayalnızdır. Nihayetinde çıkan fırtınada kürekleri kırılan smail, Millî Mücadele’nin âkıbeti bilinmeyen kahramanlarının arasına karı ır.

“Nurettin E fak’ın Bir Mektubu ve Bir iiri” adlı Dördüncü Bâb’da Anadolu, cepheye gitmek üzere vazifesinden istifa eden Nurettin Ö retmen’in arkadaşına yazdığı mektupta söz konusu edilmiştir. Ankara Kuyulu Kahve’de yazdığı mektubuna “Türk Köylüsü” adlı iirini de ekleyen Nurettin E fak, iirinde Anadolu merkezinde olu mu Türk köylüsü imajını çizer. Buna göre sava , Türk köylüsü için yeni bir geli me de ildir. Anadolu köylüsü yüzyıllardır sava ın olumsuz artlarını ya amaktadır. Bununla birlikte köylü için asıl felâket unutulmu luktur. Bu yüzden o yalnızca, “topraktan ö renip / kitapsız bilendir”(s. 52) A kta dahi talihsiz olan köylü, daima terk edilen â ıktır. Cephe, asıl trajedisini ya adığı mekân olsa da bu, devlet tarafından hatırlandığı tek andır. Böyle anlarda önderini arayan Türk köylüsü, buldu u takdirde mutedil tavrını terk edip ölüme korkusuzca gidecek bir cesarete sahiptir.

“922 A ustos Ayı ve Kadınlarımız ve 6 A ustos Emri ve Bir Âletle Bir nşanın Hikâyesi” adını ta ıyan Yedinci Bâb’da Anadolu co rafyası, dü manın geri çekilme güzergâhı ve Anadolu kadınları üzerinden olu turulmu tur. **Sakarya Nehri** ekseninde beliren co rafya, aynı zamanda mücadelenin zafere dönüşü ü mekânın resmidir. **Metristepe**’de kazanılan son mücadelenin ardından girilen **Bozüyük, Adapazarı**, etrafından dola ılan **Sapanca Gölü**, **zmit** ve **Karamürsel**, ordunun dü manı kovaladığı, nihaî zaferin öncesinde öne çıkan son mekân adlarıdır. Söz konusu mekânları ardı ardına sıralayan air, Millî Mücadele’nin sembol mekânı olan Sakarya Nehri ve etrafına sınırlı olarak de inir. Sıcak sava ın ya andığı alanın kuzeyinde yer alan Sakarya, keskin ve dik yamaçlı da larla “münzevi” çam a açlarının bulunduğu sarp denilebilecek bir sahada akar. Sert hatlar barındıran Sakarya resminin, nehrin hemen güneyinde ya anan acımasız mücadeleyle uyutu u söylenebilir.

Bölümdeki Anadolu'ya dair son imajlar, Millî Mücadele'nin çok önemli unsurları olarak olu turulan Anadolu kadınlarına aittir. Erke in egemen oldu u bir toplumda her bakımdan ihmal edilen Anadolu kadını barı zamanlarında bunu sorun etmeden çalı arak kırsalın en çalı kan üretim aracı olmu , bu çalı kanlı mı sava zamanında da ka nılarıyla cepheye mühimmat ta imak suretiyle devam ettirmi , bu sayede zaferde büyük pay sahibi olmu tur.

Sekizinci Bâb'da mekân, a aç ve ku seslerinin olmadı ı çorak bir yer olarak tasvir edilen **Kocatepe**'dir. Sava ın zaferle neticelendi i yer olan Kocatepe'de, görevli manga askerleri, sekiz bölümlük iirin sekiz ki ilik özeti olarak yer alırlar: Sarı ın, esmer, kekeme, obur, büyük ayaklı, tornacı, deli, gazi, bembeyaz di li. Bölümün sonunda **zmir** de iire girer. **Kayserili** bir nefer, dü manın çekilirken ate e verdi i ehirden **Akdeniz**'i seyretmektedir. Anadolu'ya dair bu son görüntünün sembolik manası konumuz açısından önemlidir. öyle ki, büyük ölçüde bozkırda verilen mücadele, Anadolu lu bir nefer vasıtasıyla denize kavu up zaferle neticelenmi , böylelikle Akdeniz kurtulu un son mekânı olmu tur.

3. Kuvâ-yi Milliye'de “Öteki”nin Co rafyası

Kuvâyi Milliye iirlerinde i gal güçlerinin kimliklerini veren “öteki” imajları, Nâzım Hikmet'in co rafyayla alâkalı son dikkatidir. Osmanlı'nın i galini emperyalist Batı'nın mazlum Do u'ya zulmü olarak görüp lânetleyen air, i galci Batılıları da belirli tipler hâlinde i leyip ötekile tirir. Bu açıdan onlar, iirin, ihanete bula mı stanbulluların ardından gelen ikinci olumsuz unsurudurlar.

iirde i gal güçlerine dair ilk ayrıntı, Antep'li sembol milis güç Karayılan'ın hikâyesinin anlatıldı ı bölümde yer alır. Ülkenin güneyini i gal eden Fransızlar ve talyanlar üniformalarıyla sınırlı olarak görünürler: “ apkası horoz tüylü” (s. 16) talyan ve kara gözlü bir Yürük kızının gördü ü “mavi üniformalı Fransız” (s. 16). Emperyalist siyasetin dönemdeki lideri sayılan ngiltere'yi temsil eden ngiliz askeri, “uzun di li ngiliz” (s. 18) ifadesinin bir ölçüde di erlerine nazaran itici hâle getirdi i bir resimde sunulur. Sivas Kongresi'ne manda teklifiyle gelen stanbulluların beraberinde getirdikleri Amerikalı gazeteci “Mister Bravn”, iirde geçen bir di er yabancıdır. Amerika'nın himaye etti i ülkeleri refah ve mutlulu a eri tirdi i fikrinin propagandasını yaptı ı kongrede beraberindekilerin güvenini kazanmı tır: “Ve Erzurumlulardan ve Sivaslılardan ve Türk milletinden çok / i bu Mister Bravn'a güveniyorlardı.” (s. 27)

Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki müttefiki Almanya ve Alman imajını sınırlı olarak veren mısralar, İngiliz güçlerinin haricindeki "öteki"yi vermektedir. İngiliz güçlerini Osmanlı'nın ya da Osmanlı'nın gasp eden olumsuz güçler olarak gören Şair, Almanya'yı ise ya Osmanlı'nın önde gelen sorumlusu ilân eder. Buna göre İttihat ve Terakki, Almanya'yla yalnızca görüntüden ibaret olan bir ittifak yapmış, ülke "uzun konçlu Alman çizmesi"(s. 23) ve "Vilhem'in bıyıkları" (s. 23) ifadeleriyle anılan Almanya elinden felâkete sürüklenmiştir.

Osmanlı'nın kilitli kilerin mazlum tarafını oluşturan Doğu milletleri, Nâzım'ın dostça yaklaşımları "ötekiler"dir. Şair, memleketinin hâliyle onlar arasında kader birliği kurar. "Kambur Kerim", İngiliz altındaki Eski Ehir'de yalnızca ona bisküvi veren Hintli askerlerle dost olmuştur. "Zavallı Afrika zencileri" (s. 24) olarak nitelendirilen Tunuslu ve Hintli kölelerden savaş sırasında Türk saflarına geçenler olur. "Karayılan"daki Türkistanlı Ahmet, kısık gözleri, seyrek sakalı ve cesur karakteriyle bütün bir Türk dünyasını temsil eder. Dağlarda bir başına dolaşan ordunun sıkıştığı yerde peyda olup dümanları itir. Ardından mekân edindiği dağlara döner.

Sonuç

Kuvâyi Milliye, Millî Mücadele'yi İngilizci dümanın faaliyetleri ve üst tabakanın büyük ihanetleriyle mücadele eden sıradan insanların destani öyküsü olarak yorumlayan hamasi bir eserdir. Söz konusu kahramanlar ve olumsuz karıştırmaları, memleketi bu runda feragat ya da ihanet etme gibi davranışları hiç de medeni tekrarlayan düz tiplerdir. Ve ait oldukları coğrafyadan insana sirayet eden mizaç ve fizik özellikleri ile portreler tirilmiştir. Hırçın Karadeniz'in ekillendirdiği mücadeleci ve inatçı Karadenizli, sıcak Antep'in eseri olan çetin koğullara dayanan güneyli, soğuk Erzurum'un neticesi olan dayanıklı doğulu tipi ya da her bakımdan çökmüştür İstanbul'da yaayan birlikçi hain tipi gibi. Tüm bunların, tarihî anlatılarımızın çok önemli eksikliği olan insana temasla neticelenmesi beklenirse de ideolojik bakımdan, bunu yalnızca bir ölçüye kadar mümkün kılmalıdır.

Söz konusu tiplerin büyük ölçüde Millî Mücadele'nin mihenk taşlarını oluşturan mekânlarda ekillenmesi, mücadele ve zaferin coğrafyasının eserin temel mekânı olduğunu gösterir. Bununla birlikte söz konusu coğrafya, mensubu olduğu tiplerin haricinde gerçek ve canlı bir mekân izlenimi vermez. Bunda eserin muhtelif cezaevlerinde, mücadelenin reel zamanından çok sonra kaleme alınmasının etkisi olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle esere ya anıtan ziyade "zihni/özenilen" coğrafya hâkimdir. Kaldı ki

İHANETİN MEKÂNINDAN MÜCADELE VE KURTULUŞUN MEKÂNINA: NÂZİM HİKMET'İN
KUVÂYİ MİLLİYE ŞİİRLERİNİ COĞRAFYA MERKEZLİ OKUMA DENEMESİ

ömrü boyunca sürgünlere, tutuklamalara maruz kalan Nâzım Hikmet'in di er iirlerinde de -Moskova imajları haricinde- büyük ölçüde söz konusu zihnî co rafya etkilidir.

KAYNAKÇA

- Babayev, Ekber, *Nâzım Hikmet Ya amı ve Yapıtları*, (Çev. Ataol Behramo lu), nkılâp Kitabevi, stanbul 2002.
- Karaca, Alâattin, "Efsane air Nâzım Hikmet'in Kûvayi Milliye Destanı'na Efsanenin Dı ından Bakmaya Çalı mak", *Hece*, (*Nâzım Hikmet Özel Sayısı*), S. 11, 2007, s. 185-193.
- Kaplan, Mehmet, "Edebiyat Co rafyası", *Nesillerin Ruhü*, 8. bs., Dergâh Yayınları, stanbul 2001, s. 152-153.
- Kefeli, Emel, "Co rafya Merkezli Okuma", *Turkish Studies*, Volume 4 / 1-I, Winter 2009, s. 423-433.
- , *Edebiyat Co rafyasında Akdeniz*, 3 F Yayınevi, stanbul 2006.
- Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye*, Yapı Kredi Yayınları stanbul 2002.
- Onaran, Mustafa erif, "Kuvayi Milliye Destanı, 100. Do um Yıldönümünde Nâzım Hikmet'e Arma an", T.C. Kültür Bakanlı ı Yayınları, Ankara, 2002, s. 157-186.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2. bs., c. II, Yapı Kredi Yayınları, stanbul 2003.